

Kiállítás Zselízen a hagyományos szőlőkultúráról

A zselici (Želiezovce) Népművészeti Fesztivál és a gombaszögi (Gombasek) kulturális seregszemle állandó részét alkotja a néprajzi kiállítás, amely 1988-ban a szőlőtermesztés és -feldolgozás eszközeit mutatta be. A szőlőt már honfoglaló őseink is ismerték, borszeretüket a Szent Gallen-i kalandozás krónikáirója jegyezte le először. Áhhoz azonban, hogy a vesszőkön duzzadó szőlőbogyók teremjenek s abból azután zamatos bor legyen, nagyon sok munkát kell elvégezni a vele foglalkozónak.

A szőlőhegyet, a szőlőművelésre alkalmas területet általában a falu vagy a város határában alakították ki. Sokszor évszázadokon keresztül nem volt szükség újabb telepítésre, mert a hagyományos szőlőszaporítási módszerekkel pótolható volt a veszteség. A hagyományos szőlőművelés a telepítés, a szaporítás s a tőkegondozás – fedés, földelés, nyitás, metszés, karózás, kötözés, permetezés – munkafolyamatainak összessége.

A felvidéki magyar népcsoportoknál a talajelőkészítés s a talajművelés legfontosabb eszköze a kapa volt. Egészen a XIX. század végéig a vessző földbe helyezésére (telepítés) is kapát használtak, szerepét csak ezután vette át a gyakorlatisabb szőlőültető fűró. A téli fagyok elleni védekezést szolgálta a késő ősszel elvégzett fedés – a szőlőtöke fejének, vesszőinek földdel, esetleg szalmával való befedése. Eszköze az ún. *fedőkapa* volt. A tavaszi nyitás *nyitókapával* történt.

A *földelés* a szőlők földjének védelmét szolgálta. A hegyoldalról lemosott, tápanyagokban gazdag földet puttonyokban és földhordó kosarakban szállították vissza a tőkék mellé.

A szőlőművelés legfontosabb és legnagyobb szakértelmet igénylő munkája a metszés. Ehhez a *szőlőmetsző kést* használták. A néphit szerint ezt a műveletet az első gyümölcsfák virításakor kell elvégezni.

A tavaszi és nyári tőkegondozás alpmunkája a kötözés – az új vesszők, hajtások rögzítése. Általában háromszor került rá sor. Az elsőnél a vesszőket a karóhoz vagy a törzshöz rögzítették, az utolsónál a karó felett összefogott hajtásokat sarlóval vagy görbe késsel levágták. A kötözés anyaga a *kötözővessző* (leggyakrabban veres-fűzfá vessző), a *kötőfű*, a *kötösás*, megnedvesített szalmafonat, hársfaháncs, kukoricacsuhé, gyékény, kenderfonal lehetett. Kötözni csak asszonyoknak volt szabad, s a bekötözött tőkének olyannak kellett lennie, mint egy szépen felöltözött parasztaasszonynak. E művelethez tartozott még néhány kiegészítő munka is – válogatás (a terméketlen hajtások eltávolítása), gyomlálás és irtás, fattyúzás (hónaljzás – a levél tövéből hajtó másodnövények kitörése), amit kézzel végeztek el.

Az időjárástól függően évente többször permeteztek peronoszpóra és lisztharman ellen. A kékgalicot vagy mészoldatot régen cirokseprűvel szórták a szőlőre. Az ős legvárta eseménye a szüret volt. A szőlőfürtöket lányok, asszonyok szedték görbe késsel vagy szőlőollóval. A szebb fürtöket étkezés céljára külön kosárba, a többi a szüreti edényekben (dézsa, favödörök) rakták. Ezekből a férfiak puttonyokba, csöbrökbe gyűjtötték össze s szállították el a szüretelőhelyre, ahol a taposókádba öntötték. A szőlő feldolgozását három szakaszban végezték:

Szőlőzúzás: A múlt század végéig fabunkókkal vagy 3–5 csonkolt ágban végződő karóval törték össze (csomoszoló, csömöszló stb.) a szőlőt. A XX. századtól kezdve kezdték használni a szőlőmalmot (daráló, őrlő, morzsoló). Ez először fahengeres szerkezetű, később vashengeres, széles garatú, gyári készítésű volt.

Mustnyerés: Korábban a taposókádban a fürtöket emberi erővel taposták, később mechanikai eszközökkel történt a sajtolás.

A mustot szűrőkason keresztül megszürték, majd tölsér (levő, léhó) segítségével az előkészített hordókba töltötték. A taposás, sajtolás után visszamaradt részt (héj, mag, csutka), a *törkölyt* (maláta) is hasznosították. Törkölybort vagy törkölypálinkát készítettek belőle. Hasonló sors érte a kb. február elején lefejtett bor után visszamaradt *aljort* vagy *borseprőt* is.

A szép kiállítást Kaprálik Zsuzsanna, a Csemadok KB szakelőadója állította össze.

Puntigán József

Lesz-e székely templom a Völgységben?

Két évvel ezelőtt érkeztek az első hírek: templom épül a második világháború éveiben Bukovinából útra kelt, végül a Dél-Dunántúlon letelepedett székelyek számára. Olyan templom, mely építészeti megoldásában is – külső esztétikai megjelenésében és belső berendezési stílusában – ennek a hányatott sorsú, sokat szenvedett népcsoportunknak a lelkeségéhez igazodik. Segíti őket abban, hogy feledni tudják a másfél száz évig otthont adó földet, így ezáltal is jobban kötődhetnek ahhoz a tájhoz, melyen több mint négy évtizede újra hazára találtak. A tolnai Völgység és a bukovinai székelyek ősi szakrális hagyományait kell tehát egygőz forrasztania ennek az új Isten házában. Ilyen szentély szükségét régóta érzi ez a hívő közösség. Talán azért, mert – ez bizony már köztudott – nagyon nehéz körülmények között kezdődött el a székelyek itteni beilleszkedése. Egyaránt maradandó, hosszan gyógyuló sebet kaptak a már ott élők (akiket részben otthonaik elhagyására köteleztek) és a hazatelepettek.

Napjainkban a pécsi püspökség területén (Tolnában és Baranyában) élő székelyek pontos lélekszámát nehezen lehetne kimutatni. Még az 1945 tavaszán-nyarán érkezett menekültek számbavételénél is akadtak nehézségek. Teljes bizonyossággal tudjuk azonban: Bácskába kerülésükkor, 1941-ben, még tizenhét ezer-hétszázan voltak. Innen történt továbbmenekülésük során, súlyos vérvesztéseket szenvedtek: gyermekeik közül sokan meghaltak, a felnőttek egy részét pedig – amint ezt Sára Sándor filmtrilógiájában is láthatjuk – kegyetlenül lemészárolták. Némely családok elsodrótak a faluközösségekől, Budapest környékére kerültek. A két megye földosztási adatai szerint, mintegy tizenötezer fő kapott új életlehetőséget a Hegyhát és a Völgység táján. Hatszáz – Andrásfalváról származó – lélek kivételével, valamennyien katolikusok. Hitükhöz és papjaikhoz ragaszkodók. Ősi székely hagyományait, köztük a vallásiakat is őrzik. A madfalvi veszedelem (1764) idején is papjaikkal – élen Zöld Péter plébánossal – menekültek át a Kárpátok hegyláncán, de 1941. évi visszatérésük ugyancsak lelki vezetőik (Németh Kálmán, Sebestyén Antal) irányításával történt.

A templomépítés híre nemcsak a székelyek szívét töltötte el örömmel, velük osztoztak mindazok, akik szívükön viselik beilleszkedésüket. Sokan – a papság és a hívek egyaránt – olyan jellegű kegytemplom, lelki központ felépítésére gondoltak – ha szerényebb keretek között is –, mint amilyen szerepet Csíksomlyó tölt be a keleti magyarság életében. Hallottunk olyan elgondolást is – s ez is megízlelendő –, hogy váljék az épülő szentély, Isten dicsőségének hirdetésén túl, a tájon élő népek – magyarok és németek – megértésének, szeretetének szimbólumává. Szép gondolat, s a kettő nem zárja ki egymást. Hiszen mérhetetlenül sok fájdalom okozója volt itt a múltban a megértés hiánya. Gyakorta hangzott el, nem is mindig tájékozatlanságból: a magyarság önként kezdeményezte kétszázézer német ajku honpolgárunk háború utáni kitelepítését. Azért, hogy helyük legyen a székelyeknek. A korabeli források ismeretében ma már egyértelmű: ez a vélekedés nem felel meg a valós történelmi tényeknek. Mindkét népcsoport az embertelen háború áldozata.

A templomépítés gondolatának megszületését azonban hosszas csend követte. 1988 tavaszán aztán friss hírek érkeztek: a bonyhádi espereskerületben, Kismányokon kiásták a Völgységben épülő székely templom alapjait. A tavasz beköszöntével megindultak a munkálatok. Az előkészítési szakasról, az elmúlt másfél év történetéről azonban keveset tudunk. Arról ugyancsak, hogy miért változott meg több ízben az építési terv. Emiatt ugyanis, az egyházközség határain túl, még olyan kétségek is gyökeret vertek, mintha végül is nem az eredetileg elgondolt székely templom épülne fel. A bizonytalanságot kivált két körülmény táplálja. Egyik a helykiválasztás. Kismányok – Nagymányok filiája – apró falu, településség nem a legideálisabb. Igaz, földrajzi fekvése nagyon szép, a Mecsek északi nyúlványainak